

6

L'ENSENYAMENT DE LA MEDICINA I LA CIRURGIA A CATALUNYA FINS L'ANY 1843

JOSEP M. BOGUÑÀ I PONSÀ *

Per poder estudiar el ressorgiment de la nostra especialitat, que es va produir fonamentalment a principis de segle, hem de considerar, encara que sigui de manera molt breu, les bases històriques que van possibilitar el desenvolupament dels estudis universitaris a Catalunya. El punt de partida és l'any 1842, en el qual es va restablir la Universitat a Barcelona. Però fins arribar a aquest any, van ocórrer una sèrie de fets històrics, condicionats per unes motivacions socials i polítiques, que van marcar l'ensenyament de la Medicina i Cirurgia a Catalunya.

L'any 1401, regnant Martí I l'Humà, es va crear a Barcelona un Estudi General de Medicina i Arts Liberals, sota els seus auspicis reials. Aquest Estudi va gaudir de la possibilitat d'aconseguir cadàvers per a estudis anatòmics; també va estar capacitat per expedir títols de Batxiller i de Doctor en Medicina tot i ser una estructura independent de la Universitat, anomenada llavors Estudi General.¹

El 1450 Alfons V va autoritzar l'Estudi General a Barcelona a petició del Consell de Cent.

L'any 1559 es va inaugurar la Universitat a Barcelona, situada a la Rambla dels Estudis (al costat de la porta de Sant Sever). Aquest mateix any s'incorporà a la Universitat l'Estudi de Medicina, i es creen, en principi, tres càtedres. Posteriorment, el 1596, s'amplien fins a sis i se n'hi afegeix una de cirurgia.²

El 1714, amb l'entrada de les tropes de Felip V a Barcelona, un cop finalitzada la Guerra de Successió, es van dictar una sèrie de mesures encaminades a la restricció de les llibertats públiques, entre les quals cal destacar la prohibició de dur armes, la demolició completa del barri de la Ribera (on es va construir una ciutadella) i la supressió de la Universitat. Aquesta mesura no va afectar tan sols a la Universitat de Barcelona, sinó també a les de Lleida, Girona, Tarragona, Vic i Solsona.¹ Tot això va ser dut a terme de comú acord entre el General ocupant, Duc de Berwick, i la Junta de Govern del Principat.

La Universitat es va traslladar a Cervera. L'elecció d'aquesta localitat es va basar en la gran fidelitat que els seus habitants tenien al Rei Felip V i perquè no

* Tesi doctoral *El floriment de l'Obstetrícia i la Ginecologia a Catalunya* (1987).

FIG. 18. Façana principal de la Universitat de Cervera.

es tractava de cap plaça d'armes. Allí, en una primera fase, es van traslladar les Facultats de Teologia, Cànon i Filosofia. La Facultat de Medicina va romandre en un principi a Barcelona, situada a l'Hospital de la Santa Creu, ja que els seus professors eren els millors metges de la ciutat; després, però, va passar també a Cervera (fig. 18).

El 1717, es va promulgar un Reial Decret segons el qual totes les Universitats de Catalunya passaven a Cervera i quedaven anul·lades totes les assignacions econòmiques corresponents a la resta de les Universitats que, naturalment, es donaven a la de Cervera.

Una altra mesura que es va prendre en aquesta època, relacionada amb la Medicina, va ser que tots els metges abans d'exercir tenien l'obligació de passar un examen davant del Protomedicat.³ Aquesta entitat estava dirigida pel primer metge de cambra i un grup d'examinadors, que valoraven la capacitat dels metges com a requeriment previ per a l'Exercici professional de la Medicina i la Cirurgia. Aquesta normativa, però, no era nova, havia sorgit en temps dels Reis Catòlics, tot i que mai s'havia aplicat a Catalunya fins la Guerra de Successió.

Amb el temps la situació política i social de Catalunya es va anar suavitzant i després de la mort de Felip V es van iniciar gestions per restablir la Universitat a Barcelona. El 1749, les autoritats barcelonines encapçalades per l'Ajuntament, el Capità General (MARQUÈS DE LA MINA) i el Regent de l'Audiència (JOSÉ FRANCISCO DE ALÓS, Marqués de Puerto Nuevo) van elaborar una petició al rei, Ferran VI, motivada per les deficiències observades a la Universitat de Cervera i perquè s'autoritzés la reobertura de la Universitat a Barcelona. Pel que fa als Estudis de Medicina, aquestes deficiències van ser molt acusades, ja que Cervera no tenia cap Hospital General. Aquesta petició, però, fou denegada.⁴

El 1758 un metge català, PERE VIRGILI, va ser el Cirurgià de Cambra de Ferran VI i després nomenat Alcalde Examinador del Protomedicat. Aquesta influent posició li va permetre de crear el «Colegio de Cirugía de Barcelona». Aquest col·legi no es va inaugurar, però, fins el 1760, en el regnat de Carles III, i en va ser el seu primer director el propi VIRGILI. En principi el Col·legi no tenia edifici propi i es va allotjar a l'Hospital General.

El 1762 es van iniciar les obres de construcció d'un edifici que el 1764 es va passar a anomenar «Real Colegio de Cirugía», i que va ser inaugurat el 1765. Aquest edifici, situat al carrer del Carme, va allotjar posteriorment la Facultat de Medicina fins l'any 1907 i en l'actualitat és la seu de la Reial Acadèmia de Medicina, des del 1929.⁵

En aquesta època els Col·legis de Cirurgia van gaudir d'un important desenvolupament. El 1787 es va inaugurar a Madrid l'il·lustre «Colegio de San Carlos», sota la direcció d'ANTONIO DE GIMBERNAT. L'esclat d'aquestes institucions va ser degut a la presència dels malalts necessaris per poder realitzar la docència. A Barcelona el «Real Colegio» va estar al servei de l'Exèrcit, i els seus malalts es van instal·lar a l'Hospital General. Tot això va marcar una gran diferència amb la Facultat de Medicina de Cervera que no tenia aquesta capacitat docent.⁶

Les deficiències de la Universitat de Cervera es van anar incrementant cada vegada més, sobretot en les àrees de l'ensenyament de la Medicina i la Cirurgia, fins el punt que el 1768 es van suprimir les tres càtedres d'Anatomia i Cirurgia. Els metges que es graduaven a Cervera, per poder exercir la cirurgia, havien de realitzar un curs al «Real Colegio de Barcelona» i superar el corresponent examen. Al mateix temps, el 1775, va ser obligatori per a tots els alumnes que volien exercir la Medicina de realitzar un any d'estudis d'Anatomia. El 1795 no es va admetre a Cervera cap alumne que no hagués estat deixeble del «Real Colegio de Cirugía» i tots els alumnes van haver de passar durant dos anys, per l'Hospital General.³

El 1786 es va crear a Barcelona l'«Academia de Medicina» les activitats de la qual, amb el temps, van anar prenent un aire docent, fins el punt que el 1797 es va fundar una càtedra de Medicina Pràctica que depenia d'aquesta «Academia». Els seus primers catedràtics van ser els Drs. SALVÀ i MITJAVILA.⁵

El 1779 va haver-hi una reforma de l'ensenyament a Espanya, segons la qual les Universitats no podien impartir classes de Cirurgia, i aquesta assignatura va passar a dependre dels Col·legis de Cirurgia. Aquesta mateixa mesura s'havia dut a terme a Cervera l'any 1768.

Dels Col·legis de Cirurgia van sorgir les Càtedres de Medicina teòrico-pràctica i es van passar a dir Col·legis de Cirurgia Mèdica, que després van absorbir el govern de la Càtedra de Medicina Pràctica, amb la qual cosa aquests col·legis van passar a formar el «Colegio de la Facultad Reunida». Aquest va ser el primer intent d'unificació de la Medicina i la Cirurgia, que va durar ben poc, ja que les dues matèries es van separar el 1801 i es va crear per separat el «Real Estudio de Medicina Práctica».⁶

Durant el regnat de Ferran VII, i dins del període comprès entre 1820 i 1823, anomenat trienni constitucional, es va suprimir la Universitat de Cervera i es va produir la primera restauració de la Universitat a Barcelona, tot escoltant les peticions del seu Ajuntament. Aquest fet va tenir lloc l'any 1821 i fins un any després no va ser inaugurada oficialment. Les classes es van fer a la Llotja, a les

Acadèmies i a Col·legis; va ser-ne primer Rector el professor DOMINGO MARIA VILA.

El 1821 es va produir una nova unificació, a una major escala, de la Medicina i la Cirurgia, que va incloure els estudis de Farmàcia. Per aquest motiu no tan sols va desaparèixer la Facultat de Medicina de Cervera, sinó que a més es van suprimir els Col·legis de Medicina i de Farmàcia, i va aparèixer una nova institució que va rebre el nom d'«Escuela Especial del Arte de Curar».⁶ Es va situar, a Barcelona, a l'edifici dels Carmelites Calçats de la Rambla.

L'any 1823 va haver-hi un canvi radical en la situació política del país: es va anul·lar la constitució de les Corts de Cadis i el regnat de Ferran VII va girar cap a posicions absolutistes. Es va suprimir tot allò que s'havia dut a terme durant el període constitucional, i conseqüentment, es va tornar a clausurar la Universitat de Barcelona i es va tornar a traslladar a Cervera. Tots els catedràtics de Cervera que anteriorment havien deixat la Universitat per traslladar-se a Barcelona van ser destituïts. També es van suprimir les recentment creades «Escuelas Especiales del Arte de Curar» i van tornar a crear-se els «Reales Colegios de Cirugía» y la «Junta Superior Gubernativa» d'aquests. A Barcelona, el «Colegio de Cirugía» va prosseguir la seva activitat en el seu edifici habitual, mentre que l'edifici dels Carmelites Calçats va ser desallotjat, i el «Colegio de Farmacia» va haver de traslladar-se a un pis del carrer de Santa Anna.⁷

L'«Academia de Medicina» també va ser clausurada ja que la «Junta Superior Gubernativa» de Madrid no s'havia decidit respecte al seu esdevenidor. No obstant això, el 1828 es va tornar a autoritzar el seu funcionament.

En aquest període d'absolutisme que va durar deu anys, fins el 1833, va destacar la figura d'un metge català, natural de Guisona: PERE CASTELLÓ I GINESTÀ (1770-1850). Va ser metge de cambra de Ferran VII i va sobresortir, sense ser ginecòleg, en el camp de la Ginecologia; va assistir al part de la reina i va escriure un *Tratado de las enfermedades de las mujeres*, quan era catedràtic al «Real Colegio de Cirugía Médica de San Carlos de Madrid» (1817). La seva principal tasca, que el va fer ser un important protagonista d'aquell moment històric, es va basar en la seva privilegiada situació política.⁸ Va poder intercedir per la reposició d'aquells catedràtics i professors de la Universitat de Barcelona que havien estat destituïts, i va evitar les persecucions i els abusos que, sobre els professors i alumnes dels «Reales Colegios», van cometre les «Juntas de Purificación Civil». El 1827 va ser l'artífex de la unió definitiva dels estudis de Medicina i Cirurgia, es van crear els «Reales Colegios de Medicina y Cirugía» i es va donar el grau de doctor-metge-cirurgià.⁹

Aquests «Reales Colegios» van anar evolucionant, estaven sota la direcció de la «Junta Superior Gubernativa» i el 1837 van perdre la seva condició de Reials. El 1839 van passar a dependre de la «Junta Suprema de Sanidad del Reino», el 1842 van canviar de nom i van passar a dir-se «Colegios Nacionales de Medicina y Cirugía»; fins que el 1843 van desaparèixer i es van integrar a la Facultat de Ciències Mèdiques.

L'avantatge que aquests col·legis posseïen sobre la Facultat, consistia en que els seus alumnes podien exercir indistintament la Medicina i la Cirurgia; a diferència dels de Cervera que tan sols podien exercir la Medicina. Aquests Col·legis van arribar a pal·liar, en part, l'escassetat que en aquella època hi havia de metges, a conseqüència de les persecucions.

Amb la mort de Ferran VII, el va succeir en el tron la seva filla més gran Isabel II, però com que no era major d'edat, va regnar la seva mare, la Reina Regent Na Maria Cristina. Aquesta successió va ser discutida pel germà del rei, l'Infant Carles, que reivindicava el seu dret al tron, la qual cosa va motivar les guerres carlistes. La Reina Regent va haver de sol·licitar el suport dels liberals, amb la qual cosa aquesta guerra va suposar un enfrontament entre el liberalisme i el conservadurisme, opció, aquesta darrera, que era defensada pels partidaris de l'Infant Carles.

La petició a la Reina Regent, realitzada per l'Ajuntament de Barcelona, per restaurar la Universitat va ser atesa. El context social afavoria aquest trasllat, ja que Barcelona representava el liberalisme i Cervera l'absolutisme.

El 1835 es van crear a Barcelona les Càtedres de Dret Civil, de Dret Canònic i d'Oratòria Forense. L'any 1836 es va projectar un pla d'estudis que contemplava el trasllat de la Universitat d'Alcalà a Madrid i la de Cervera a Barcelona,² però no va ser fins el 1837 que se n'autoritzà el trasllat provisional, que a Barcelona va esdevenir definitiu el 1842.

Les primeres classes van ser fetes a l'oratori de Sant Felip Neri, i després van ser traslladades al carrer del Carme, al convent dels Carmelites Calçats. La Facultat de Medicina es va instal·lar a l'edifici del Reial Col·legi i les classes pràctiques es van fer a l'Hospital de la Santa Creu.⁴ El 1843 es va crear la Facultat de Ciències Mèdiques, que engloba les disciplines de Medicina, Cirurgia i Farmàcia. La creació d'aquesta Facultat va suposar la fi dels col·legis de Medicina i Cirurgia. La Facultat de Medicina va seguir instal·lada al Reial Col·legi fins el 1907, any en què es va traslladar al tot just construït Hospital Clínic.¹⁰

BIBLIOGRAFIA

1. FOLCH, A. *Les Universitats de Catalunya al tombant del segle XVII*. Episodis de la Història. Ed. Dalmau. Barcelona, 1972.
2. PEDRO PONS, A. *De las antiguas Facultades de Medicina al Hospital Clínico*. En: *Jornadas conmemorativas del cincuentenario del Hospital Clínico, 1907-1957*. Imp. Socitra. Barcelona, 1959.
3. MASSONS, J. M. *La Facultad de Medicina de la Universidad de Cervera*. En: *I Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana*. Llibre d'actes. Vol. IV. Barcelona-Montpeller, 1970.
4. CARRERA PUJAL, J. *La Universidad, el Instituto, los Colegios y las Escuelas de Barcelona en los siglos XVIII y XIX*. Ed. Bosch. Barcelona, 1957.
5. CORBELLA, J.; CALBET, J. M.^a *La funció de l'Acadèmia en la Renaixença científica de Catalunya*. En: *Primer Congrés d'Història Moderna de Catalunya*. Llibre d'actes. Vol. II. Barcelona, 1984.
6. USANDIZAGA, M. *Historia del Real Colegio de Cirugía de Barcelona*. Instituto Municipal de Historia de la Ciudad. Barcelona, 1964.
7. FERRER, D. *De la unión del estudio de la Medicina y la Cirugía*. Medicina e Historia. Fasc. XXIV, 1966.
8. USANDIZAGA, M. *El Doctor Pedro Castelló y Ginestà*. Archivos Médicos Biográficos. Doctorado Médico. N.º 12. 1951.
9. COMENGE FERRER, L. *La Medicina en el siglo XIX*. Ed. J. Espasa. Barcelona, 1966.
10. COLOMINES, J. *Medicina i Societat Catalana al segle XIX*. En: *I Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana*. Llibre d'actes. Vol. IV. Barcelona-Montpeller, 1970.

The first is that the... the second is that... the third is that... the fourth is that... the fifth is that... the sixth is that... the seventh is that... the eighth is that... the ninth is that... the tenth is that... the eleventh is that... the twelfth is that... the thirteenth is that... the fourteenth is that... the fifteenth is that... the sixteenth is that... the seventeenth is that... the eighteenth is that... the nineteenth is that... the twentieth is that... the twenty-first is that... the twenty-second is that... the twenty-third is that... the twenty-fourth is that... the twenty-fifth is that... the twenty-sixth is that... the twenty-seventh is that... the twenty-eighth is that... the twenty-ninth is that... the thirtieth is that... the thirty-first is that... the thirty-second is that... the thirty-third is that... the thirty-fourth is that... the thirty-fifth is that... the thirty-sixth is that... the thirty-seventh is that... the thirty-eighth is that... the thirty-ninth is that... the fortieth is that... the forty-first is that... the forty-second is that... the forty-third is that... the forty-fourth is that... the forty-fifth is that... the forty-sixth is that... the forty-seventh is that... the forty-eighth is that... the forty-ninth is that... the fiftieth is that... the fifty-first is that... the fifty-second is that... the fifty-third is that... the fifty-fourth is that... the fifty-fifth is that... the fifty-sixth is that... the fifty-seventh is that... the fifty-eighth is that... the fifty-ninth is that... the sixtieth is that... the sixty-first is that... the sixty-second is that... the sixty-third is that... the sixty-fourth is that... the sixty-fifth is that... the sixty-sixth is that... the sixty-seventh is that... the sixty-eighth is that... the sixty-ninth is that... the seventieth is that... the seventy-first is that... the seventy-second is that... the seventy-third is that... the seventy-fourth is that... the seventy-fifth is that... the seventy-sixth is that... the seventy-seventh is that... the seventy-eighth is that... the seventy-ninth is that... the eightieth is that... the eighty-first is that... the eighty-second is that... the eighty-third is that... the eighty-fourth is that... the eighty-fifth is that... the eighty-sixth is that... the eighty-seventh is that... the eighty-eighth is that... the eighty-ninth is that... the ninetieth is that... the ninety-first is that... the ninety-second is that... the ninety-third is that... the ninety-fourth is that... the ninety-fifth is that... the ninety-sixth is that... the ninety-seventh is that... the ninety-eighth is that... the ninety-ninth is that... the hundredth is that...

BIBLIOGRAPHY

1. ...

2. ...

3. ...

4. ...

5. ...

6. ...

7. ...

8. ...

9. ...

10. ...

11. ...

12. ...

13. ...

14. ...

15. ...

16. ...

17. ...

18. ...

19. ...

20. ...

21. ...

22. ...

23. ...

24. ...

25. ...

26. ...

27. ...

28. ...

29. ...

30. ...

31. ...

32. ...

33. ...

34. ...

35. ...

36. ...

37. ...

38. ...

39. ...

40. ...

41. ...

42. ...

43. ...

44. ...

45. ...

46. ...

47. ...

48. ...

49. ...

50. ...

51. ...

52. ...

53. ...

54. ...

55. ...

56. ...

57. ...

58. ...

59. ...

60. ...

61. ...

62. ...

63. ...

64. ...

65. ...

66. ...

67. ...

68. ...

69. ...

70. ...

71. ...

72. ...

73. ...

74. ...

75. ...

76. ...

77. ...

78. ...

79. ...

80. ...

81. ...

82. ...

83. ...

84. ...

85. ...

86. ...

87. ...

88. ...

89. ...

90. ...

91. ...

92. ...

93. ...

94. ...

95. ...

96. ...

97. ...

98. ...

99. ...

100. ...

7

LA GENERACIÓ DEL 1898

La primera revista en català

Es compleix aquest any un segle de l'anomenada «generació del 98», que sumí Espanya i als seus intel·lectuals en una depressió col·lectiva, la recuperació de la qual tardà anys en produir-se. L'aventura colonial espanyola acabà amb la mort de 80.000 soldats, la pèrdua de Cuba, la cessió de Puerto Rico i Filipines, i la vergonyosa liquidació de la flota espanyola.

El 98 sacsejà consciències, estimulà el pessimisme, i més tard, la reflexió intel·lectual. Sorprenentment, però, aquest moment atziac per Espanya, es visqué d'una altra manera a Catalunya. Són els anys de l'inici del catalanisme polític (Lliga Regionalista), de l'esplendor del modernisme, i del retorn dels catalans indians per invertir a casa. Com diu JESÚS CONTE, co-director d'una sèrie de TV3 sobre aquell moment històric: *Mentre España plora la pèrdua de les colònies, Catalunya s'arromanga per sortir endavant.*

En el camp de la medicina catalana, és el moment d'esplendor de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, que per aquelles dates complí 20 anys. La Societat Catalana d'Obstetrícia i Ginecologia no existia encara, però els ginecòlegs prenen part molt activa a totes les activitats de l'Acadèmia. L'especialitat es feia cada vegada més científica, i se sentia la necessitat de comptar amb un òrgan de expressió adient.

L'AMBIENT DE L'ACADÈMIA *

Les sessions científiques tenien lloc en aquella Acadèmia tots els dimecres, a les nou i mitja de la nit.

En aquells dies, l'Acadèmia residia en un ampli pis principal del número 6 del carrer de Portaferri. Es componia de socis ordinaris i socis agregats, estudiants aquests que érem als darrers cursos de Medicina, fet que ens donava dret a assistir, en qualitat d'oïdors, a totes les sessions científiques. El local era una sala espaiosa que abastava tota la façana de l'edifici. A la banda oposada de l'es-

* Transcrivim literalment, els records de l'Acadèmia del Dr. F. COROMINAS I PEDEMONTE, president de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona. El text va ser escrit el 1953, amb motiu del 75è aniversari de la fundació de la ACMCB.¹

trat presidencial, a pocs metres de la paret del fons, una tanca de poca alçada separava aquest espai tancat, al qual s'entrava per una porta pròpia, del què constituïa el veritable saló de sessions, compost aquest per quatre fileres de butaques d'una banda a l'altra del saló, en sentit perpendicular a la tarima que ocupava la taula presidencial. Les fileres deixaven un ampli espai al mig del saló. Els agregats ens acomodàvem, en el petit local i en cadires de cara a la presidència, disposats a veure, sentir i conèixer, tant des del punt científic com en el d'esbarjo, tot allò que ens era impossible a les classes i a l'Hospital. El doctor ROBERT, el seu cunyat ROIG I BOFILL, i el pacífic i ocurrent SUÑÉ I MOLIST foren els presidents en aquella època.

Poques vegades, al contrari del que acostuma a esdevenir ara, es convertien les sessions científiques en conferències magistrals que omplissin tota una sessió. El més habitual era que cada soci, amb o sense previ avís, referís algun cas clínic o intervenció quirúrgica, o exposés alguna de les novetats aparegudes a l'escassa literatura professional. I tot plegat, sense abandonar la butaca i amb l'estil més planer. Això donava a les reunions una més gran franquesa, suprimint el to grandiloqüent i facilitant, naturalment, i sovint en els casos que algú volgués *rebutar* al contrincant, la disputa i el diàleg. Per a nosaltres, els estudiants oïdors, sens dubte aquestes eren les sessions més divertides.

I la disputa saltava sempre entre els mateixos «contrincants», doncs era sabut que si parlava fulano, mengano li posaria inconvenients, i si era aquest el dissertant, llavors era en zutano qui li rebutia, i no sempre amb la discreció i cortesia que s'espera de les persones de superior cultura. A banda de tres o quatre figures, respectables i respectades, i que sabien prou bé com defensar-se dels contrincants, la resta no s'estava per atencions i utilitzava tota classe d'arguments. S'ha de tenir present que llavors la literatura mèdica, sobretot la periòdica, no era tan extensa ni estava tan difosa com ara, per la qual cosa les opinions es personalitzaven i cadascú interpretava els fets clínics a la seva manera. L'avantatge és que potser això agusava l'enginy, ja que, a diferència d'ara, no es tenien a l'abast cites d'estrangers o nacionals amb què recolzar els propis arguments. És per això que aquestes eren, per a nosaltres, les sessions més instructives; els mateixos incidents feien que els temes tractats quedessin ben gravats a la nostra memòria.

Llavors la Medicina era molt menys complicada que ara. La histologia i la bacteriologia es trobaven als seus inicis; es començava només a albirar l'existència de glàndules endocrines, desconeixent però, gairebé totalment, la seva funció i influència en la patologia; la fisiopatologia cerebral estava a les beceroles; no es coneixia, o molt poc, la histopatologia de la sang; poques vegades el cirurgià s'atrevia a practicar laparotomies; s'ignorava la cirurgia encefàlica i la vascular; no s'havien vulgaritzat les exploracions roentgenològiques... i amb tan poc bagatge científic la pràctica mèdica es reduïa a la pròpia experiència i al que s'estudiava en uns quants llibres clàssics, la major part també, unipersonals i limitats a exposar l'experiència de l'autor. Cert que tot això donava al qui sobresortia una categoria de mestre, amb què es guanyava l'estima i consideració de la resta, en una forma de veneració i respecte que no coneixen els mestres d'avui, als qui qualsevol es creu amb dret a discutir. Què és el preferible? No m'atreveixo a respondre. És indiscutible que un metge d'avui coneix molta més medicina teòrica que els mestres de fa cinquanta anys, però és millor metge?, coneix i sap trac-

tar millor al malalt?, sap dirigir millor el seu tractament?, sap consolar sempre?

Jo recordo i envejo aquelles discussions de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques del 98, tan personals i fogoses, a les quals no es feia famaralla d'erudició, sinó que cadascú exposava, en llenguatge senzill, el que havia vist o fet, o bé plantejava l'estudi d'una qüestió candent. No es pretenia impressionar l'auditori presumint de suficiència; es feia Medicina; cadascú exposava generosament el que l'exercici de la professió li havia ensenyat, i quan la discussió no era agra donava gust escoltar els arguments amb què cadascú fonamentava la seva manera d'opinar o de procedir davant un cas determinat. Era com assistir d'espectador a una Junta de metges discutint un cas pràctic, vist en l'exercici de la professió.

A falta de disquisicions científiques, de vegades s'exposaven les coses més senzilles, que tenien però, principalment, un interès d'ordre pràctic. Recordo que el distingit clínic, doctor ISIDORO PUJADOR, que gaudia de merescuda reputació, sobretot com a metge de nens, ocupà una nit la tribuna per demostrar els avantatges de l'ús de l'encenedor de gasolina —inventat en aquells temps— en l'exploració del reflex pupil·lar, en els nens presumptes malalts de meningitis tuberculosa, tan abundant a finals de segle passat. Treient el seu *bricquet* de la butxaca, l'encenia i apagava per tal que els seus concurrents s'adonessin de la comoditat que representava encendre i apagar, bruscament, la flama, per a què la llum ferís la retina. Això que ara ens sembla ingenu, s'estudià llavors profusament, omplint gairebé una sessió científica. Un dels cirurgians llavors més eminents i concurrent molt assidu, el doctor ÁLVARO ESQUERDO, home cultíssim, d'una serietat i honradesa exemplars, acostumava a discutir sempre sobre actes operatoris en els que havia fracassat, o diagnòstics que la intervenció quirúrgica demostrà equivocats. Malgrat ser molt respectat pel seu valer i perquè sabia defensar-se molt bé si era atacat, i com d'entre el grup dels cirurgians era el més batallador i el qui es guardava menys miraments, els més agressius procuraven ferir-lo pels mateixos fracassos que ell confessava i que exposava per tal d'ensenyar als altres com no caure en la mateixa equivocació. Ell sempre deia, i amb raó, que ensenyen més un fracàs o una equivocació reconeguda que deu encerts ja suposats i superats. Si es refermava la controvèrsia, era el doctor CARDENAL qui, amb la seva màxima autoritat i exercint de moderador, en posava fi, recolzant els arguments d'ESQUERDO.

El grup de cirurgians el formaven CARDENAL, RECASENS, RUSCA, QUERALTÓ, RIBAS I RIBAS, I ANTONIO RAVENTÓS. Els tres últims representaven l'element jove i eren els més aguerrits en tots els conceptes. Els seus atreviments operatoris no tenien límit i eren els més decidits defensors de la intervenció quirúrgica a totes les ocasions en què podia estar remotament indicada. Es sortia llavors de l'època infausta dels «misereres», nom que es donava al que se suposava eren oclusions intestinals, de les quals era estrany que es salvés alguna —d'aquí el motiu llatí—, i que no eren més que apendicitis, l'existència de la qual només es començava a conèixer, i que es tractava per mitjà d'ènemes de les més diverses i extravagants substàncies i purgants enèrgics que en dos o tres dies duïen al malalt a la mort, pres dels més espantosos patiments augmentats pel tractament... Quan es començà a conèixer i a diagnosticar l'afecció apendicular, aquest tractament varià per complet. Però llavors, un cop suprimits radicalment ènemes i purgants, sorgí la discussió entre internistes i cirurgians sobre si el tractament podia ser mèdic o quirúrgic, qüestió aquesta de les més aferrissades debatudes a

l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, a finals del segle passat i principis del present. Els internistes defensaven el tractament mèdic a base de la supressió absoluta d'aliments i begudes, opi o morfina, i aplicacions locals de calor o fred; els cirurgians madurs eren partidaris de l'expectació armada, amb intervenció diferida, però, al complet refredament de la lesió; i els joves, encara que poc partidaris de la intervenció immediata, l'aconsellaven per al quart o cinquè dia de la malaltia. I aquestes discussions s'aguditzaven, es prolongaven, cadascú s'aferrava al seu punt de vista i mai s'arribava a un acord. RUSCA I RAVENTÓS eren els més atrevits, els més intransigents... i els més agressius. QUERALTÓ, home amb molt de talent, de molta cultura mèdica i de caràcter intemperant, era el més terrible i temut de tots.

Tampoc tenia pèls a la llengua el cirurgià general, doctor SANTIAGO RECASENS, que ja mostrava llavors la seva predilecció per l'obstetrícia i la ginecologia, en les què sobresortia més endavant en obtenir la càtedra de Madrid. Entre ell i els doctors VALLS, ROIG I BOFILL, i PROUBASTA, es discutien sovint casos de distòcia. Els tocòlegs de llavors tenien molt bones mans per practicar una versió interna, una extracció podàlica o una maniobra de MAURICEAU. S'exposava, amb tot luxe de detalls, totes aquestes intervencions; es discutia sobre l'avantatge de aquest o altre model de fôrceps; i es donaven els més apurats detalls sobre la manera d'aplicar-los. Mai vaig sentir parlar, però, de l'operació cesària, que es considerava només pròpia per aplicar-la *in articulo mortis*. Es discutia, en canvi, alguna vegada, sobre la indicació de la fetotomia i es parlava de cranioclàstica, de cefalotripsia, de decapitació, d'evisceració, etc. L'Església Catòlica s'havia ja pronunciat sobre aquestes pràctiques en fetus viu, però la seva prohibició no es vulgaritzà tant com ho fou després, i per tant no s'ha de censurar massa a aquells que practicaven aquests mètodes, corrents llavors. De tota manera, existien a l'Acadèmia esperits *forts* que sostenien que l'Església no era qui per ficar-se en aquests temes i continuaren practicant embriotomies, sempre que les consideressin indicades. Afortunadament, la ciència s'encarregà de seguida de donar la raó a l'Església, cessant aquelles esgarrifoses carnisseries.

La urologia era una altra de les rames que donava lloc a freqüents i prolongades discussions. Eren normals les estretors uretrals, fruit de blenorràgies de llarga duració, entretingudes pel tractament a base de rentats diaris amb sol·lucions més o menys antisèptiques o irritants aplicades en quantitat de dos i tres litres en corrent contínua, acabant amb la paciència i la butxaca dels infelïços folgoços, condenant-los, de vegades, a l'estretor perpètua no sempre corregible amb l'uretrotom. No s'havia ideat la prostatectomia, i l'infelïç prostàtic es veia obligat a passar-se la sonda tres o quatre cops al dia per buidar la bufeta i per la resta de la seva vida. Molts d'ells duïen l'instrument a la butxaca, ficant-se en el primer urinari que tenien a mà, on s'hi sondaven. Infeccions de vies urinàries, cistitis, que feien més freqüents les ganes d'orinar, falses vies, urinèmies per aquest motiu, etc., fins a dur al desgraciat a la mort.

I són dignes d'escoltar les discussions sobre els avantatges d'aquesta o l'altra sonda, si la rígida o la tova, d'aquest o l'altre material, d'aquesta forma, del número del beniqué al que s'havia d'arribar per donar per definitiva una dil·latació, etc. Duïen el pes d'aquestes discussions AZCARRETA, PAGÉS, PROUBASTA, ROCA I ROCA, i els dos germans FÀBREGAS. Li deien Fabreguetes al més gran, per la seva baixa estatura, i del qui la principal font d'ingressos eren les operacions de

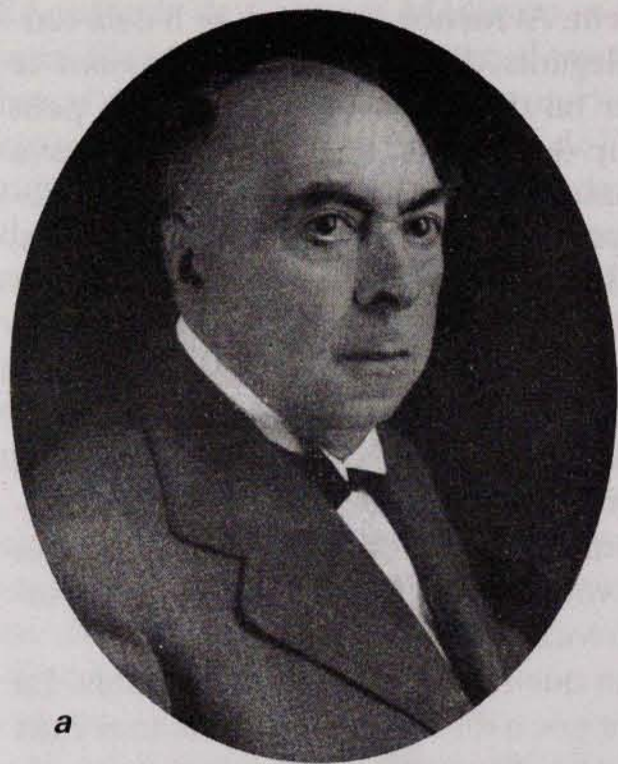
Borsa, als rotlles de la qual acudia diàriament. Al menor, en canvi, se li deia «culota boquilles», doncs les utilitzava, i molt elegants, d'ambre i escuma, passant-se les nits acadèmiques llançant-li's fum per tal d'aquilotar-les. FÀBREGAS petit s'havia convertit, a més, en ajudant de camp de FARGAS, que llavors començava a brillar convertit en pal·ladí de la recent nascuda Ginecologia, i per l'àgil culle-reta del qual anaven desfilant els més senyorials i adinerats úters barcelonesos. Indiscutiblement, ell fou qui vulgaritzà la laparotomia a la nostra Patria, tant o més, potser, que en CARDENAL.

Les discussions més pacífiques eren les d'oto-rino-laringologia i de medicina interna. Les primeres tenien lloc entre SUÑÉ I MOLIST, BOTEY, i algun cop, ROQUE I CASEDESÚS. Giraven entorn la insuflació de POLITZER, nascuda llavors; instil·lacions de glicerina fenicada; alguna miringotomia; i, de tant en tant, amigdalotomies amb el amigdalotom de guillotina, o la pinça de RUAULT; i el més atrevit, l'extirpació de pòlips de les cordes vocals. No es parlava de laringuectomies. La radical de mastoide era la que provocava més discussions.

De medicina interna es discutia poc... ja que no era molt el que es sabia. La terapèutica galena, tan frondosa, es prestava poc a discussió perquè els seus èxits eren poc brillants. ROBERT, VIURA, COMULADA, PUJADOR i PUIG I SAIS, eren els qui duien la iniciativa en aquestes discussions. A finals del segle passat, potser el descobriment més important en terapèutica, fou el del sèrum antidiftèric per BEHRING i la seva vulgarització per ROUX. De la tècnica de la seva aplicació i dels resultats que se n'obtenien en una malaltia tan extraordinàriament freqüent llavors i tan mortífera, s'ocuparen a la nostra Acadèmia, VIURA, GUERRA, ESTAPÉ, PUJADOR i ZARIQUIEY que, acabat de sortir de les aules, però amb uns anys d'internat a la Casa Provincial de Maternitat, cridava l'atenció sempre que intervenia a les discussions de l'Acadèmia; per la seva notable erudició, la seva serietat i el profund coneixement que tenia de la patologia infantil.

Com a detall curiós de la distinció dels metges barcelonins de finals del segle passat, esmentar que gairebé tots vestien de jaqué i sovint amb copalta i que, amb bastant freqüència alguns es presentaven a l'Acadèmia vestits d'etiqueta — frac i corbata blanca, ja que llavors no s'emprava smoking— (fig.19).

I se m'han acabat els records. És possible que m'hagi descuidat d'algun fet important. De tota manera, crec que tot l'esmentat fins ara és suficient per tenir una idea del que representava per l'ambient barceloní, l'Acadèmia de Ciències Mèdiques fa cinquanta anys, en la que figuraven els consagrats i els principiants, tots amb l'ànim de donar el més gran llustre a la medicina catalana, i disposats a aprendre els uns dels altres. En aquells temps en què no s'havia minimitzat l'exercici de la Medicina en la forma exagerada d'avui, crec fermement que el metge era més metge, i això feia que es veiés més estimat i respectat pel malalt i les famílies, que es convertien en clients addictes un cop dipositada la confiança en la seva persona. Avui s'acaben els clients i desapareixen els metges de família, perquè cada pacient es dirigeix a l'especialista que creu li convé segons on li faci mal, i els canvia com ho fa qui canvia de botiga per comprar-se una samarreta o un parell de sabates, segons li agradi més o menys el que veu a l'aparador, o li hagi comentat un o altre amic. I no vull parlar de les mutualitats lliures ni de les obligades perquè tinc l'esperança que, per decor de la classe mèdica i en bé de la humanitat, es veuen obligades a canviar de rumb o condemnades a desaparèixer. ¡Així sigui!

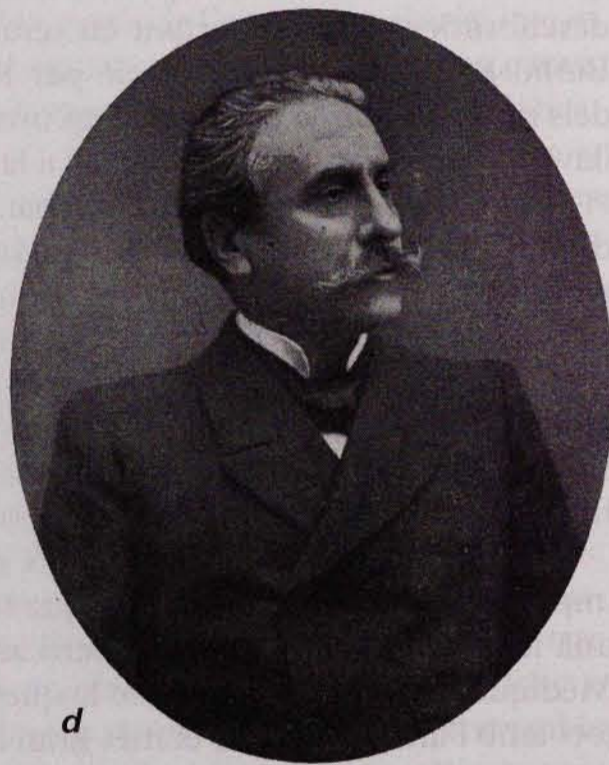
a

b

c

d

LES NOVES PUBLICACIONS MÈDIQUES PERIÒDIQUES

Com veurem en un altre capítol dedicat a les publicacions científiques catalanes, durant aquests anys les revistes mèdiques apareixen i desapareixen amb gran rapidesa. La majoria només durà uns mesos. Probablement, les raons han de buscar-se en les dificultats econòmiques (no hi havia laboratoris farmacèutics que poguessin sostenir-les), i en el poc material científic que, fins aquell moment, generava la medicina.

Com en tot, però, es produïren excepcions. El 1888, per exemple, surtí a la llum el primer número de la revista *Archivos de Ginecopatía, Obstetrícia y Pediatría*,

FIG. 19. L'Academia de la generació del 1898.

Alguns dels personatges descrits per F. COROMINAS I PEDEMONTE. Tots ells van ésser Presidents de la Institució. a) RIBAS I RIBAS, b) LLUIS SUÑÉ I MOLIST, c) ÀLVAR ESQUERDÓ, d) ROIG I BOFILL, e) FRANCESC FÀBREGAS, i f) FELIP PROUBASTA.

fundada i dirigida per FRANCISCO VIDAL I SOLARES. Aquesta revista es publicà de manera ininterrompuda durant 33 anys, fins el 1921, cosa insòlita per l'època. Junt amb el seu director, escriviren en ella els Drs. RECASENS, CARBONES I SALES, PUJOL I BRULL, CARBÓ I CARBÓ, ENRIQUE TORNÉ, MARTÍNEZ VARGAS, FÀBREGAS, GÁSPAR SENTIÑÓN, SERRALLACH MAURI, SAMPIETRO GALLEGRO, JUAN ROCA, CESAR COMAS, A. FORTUNY, A. JULIÀ I JOLVÀ, MADÁN I DÍAZ, BORRÀS I TORRES, RONQUILLE, OLAVIDE, etc. La revista aparegué puntualment els dies 10 i 25 de cada mes, aplegant treballs originals, notes terapèutiques, estadístiques, etc.

Per motius econòmics, canvià tres cops d'impremta: fins el 1984 es publicà a la impremta de «La Publicidad», de Ronsard y Cía.; s'imprimí després, fins a finals de segle, a la Tipografia de Balmes Casamajó y Cía.; finalment, i fins a la seva desaparició, fou impresa per Redondo y Xumetra.²

El fet veritablement insòlit, però, es produí el 1898, ara fa cents anys, quan el 15 d'agost aparegué la primera revista mèdica escrita en català, precisament de la nostra especialitat: *Gynecologia Catalana*. El Dr. JAUME QUERALTÓ en fou el fundador i director, actuant com a secretaris de redacció els Drs. J. FONTBONA i M. VISA.

La revista, que tingué la redacció i administració al carrer Diputació, n.º 344, fou impresa a la Tipografia de «L'Avenç», a la Ronda Universitat n.º 4. Tingué un caràcter mensual.

La publicació actuà com a portaveu científic de la Clínica Ginecològica del Dr. QUERALTÓ, sent els redactors els membres del seu cos facultatiu: Drs. FONTBONA, M. VISA, M. SEGALÀ, ESTALELLA, R. TURRÓ, B. SERRADELL, S. SABORIT, M. MAS, J. RIUS i J. PINS. Actuaren també com a col·laboradors el Prof. CAMILO CALLEJA i el Dr. J. VINTRÓ.

Ja al primer número de la revista, s'anuncià que es posava al servei dels afanys de la «Renaixença», llavors en ple apogeu al país. Es devindria, a més, un mitjà per irradiar els triomfs de la «Ginecologia Catalana», que els editors consideraven capdavantera dins la pròpia península. Justificaren l'ús de la llengua catalana, no només per les singularitats de Catalunya, sinó també perquè *per obtenir dels homes, com passa amb els animals i les plantes, el màxim desenvolupament de les seves energies, convé posar-les d'acord amb el mitjà que presideix els seus moviments*.

La revista tingué un notable èxit editorial, si bé la majoria de les revistes científiques espanyoles observaren el fenomen amb suspicàcia. El comentari més benèvol fou el de la publicació *Independencia Médica* (29 febrer 1899), que aplaudí «l'ocurrència». D'altres, en canvi, dedicaren als seus autors qualificatius del tipus *bastardos de patria, abortos de ciencia, i espíritus enfermizos y misérrimos*.

Donada l'airada reacció, i l'ambient polític espanyol viscut en aquell moment, el Dr. JAIME QUERALTÓ decidí clausurar-la, només sis mesos després de la seva fundació. Al darrer número, els seus redactors tingueren encara forces per sol·licitar a la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona que la llengua catalana *producte de la terra, resultat de l'evolució d'un poble i compendi de la seva història*, fos admesa als seus concursos anuals. Petició que fou captada i aprovada.

Deu anys després, el metge castellà afincat a Barcelona, L. COMENGE, amic de J. DE LETAMENDI i autor de molts treballs històrics, entre ells un sobre *La Medicina en Cataluña*³, escrigué a propòsit d'aquest intent fallit, en una carta dirigida a Olegario Miró, autor d'un llibre en català titulat *Aforística médica popular catalana*:

Juzgo, Sr. Miró que no ejerce Ud. un derecho, antes cumple usted con un deber sagrado al rendir tributo filial a su patria, expresando en lengua nativa y modismos elegantes, sus pensamientos acerca de la popularización de conocimientos. Bien está y bien parece que los catalanes se entiendan con sus hijos, con sus madres y con Dios, que expresen sus amores, sus esperanzas, sus aflicciones y elevados pensamientos en lengua materna, y sería vituperable por tiránico, que tal proceder se ridiculizase. Considero sensible que tal lenguaje no pueda extenderse a todos los instrumentos legales atañentes a personas y cosas del país y a documentos científicos; por esto aprobé que en la Real Academia de Medicina de esta ciudad se admitiesen memorias científicas escritas en catalán, por idéntica razón que no se rechazan las compuestas en inglés o italiano.⁴

Han hagut de passar cent anys, lamentablement, per tal que es donessin de nou les condicions per a que la nostra especialitat pogués gaudir d'una revista científica catalana. Esperem, malgrat tot, que la nova «Ginecologia Catalana» que apareix ara, tingui una vida una mica més llarga...

BIBLIOGRAFIA

1. COROMINAS I PEDEMONTE, F.: *Recuerdos de la Academia de Ciencias Médicas en 1898*. Llibre d'or de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, publicat amb motiu del seu 75è aniversari, 1953, pp 27-31.
2. Arxius de la Biblioteca de la Real Acadèmia de Medicina (552-553).
3. COMENGE, L.: *La Medicina en Cataluña*. Barcelona (sense data), referenciat per M. Usandizaga a: *Historia de la Obstetricia y la Ginecología en España*. Santander, 1944.
4. COMENGE, L.: Carta publicada en *El criterio Católico de las Ciencias Médicas*, novembre de 1899. (Arxiu històric de la Ciutat).

8

A CAVALL ENTRE DOS SEGLES El ressorgiment a Catalunya de l'Obstetrícia i la Ginecologia

JOSEP M. BOGUÑÀ I PONSÀ *

El període que ara estudiarem va des del 1875 fins al 1915; la societat va passar un procés de canvi molt accelerat i Catalunya va viure una època de gran progrés. Es van succeir una sèrie de fenòmens polítics i culturals que van tenir la seva influència en el desenvolupament de l'Obstetrícia i la Ginecologia a Catalunya. Els dos grans protagonistes d'aquest període van ser el Dr. MIQUEL ARCÀNGEL FARGAS I ROCA (1858-1916) i el Dr. JOAQUIM BONET I AMIGÓ (1852-1913), que sense cap mena de dubte van aconseguir el floriment de la nostra especialitat.

EL FACTOR HISTÒRIC

El primer fet històric rellevant va succeir el 29 de desembre del 1874, quan el General ARSENIO MARTÍNEZ CAMPOS va proclamar, a Sagunt, Alfons XII com a Rei d'Espanya. Aquesta etapa se l'ha conegut amb el nom de Restauració borbònica. La nova monarquia va saber crear un clima de conservadurisme i de seguretat que va donar una gran prosperitat a Catalunya. També, van rebre el nom aquests anys, de «la febre d'or» (1876-1886), pel gran desenvolupament de la indústria i els grans negocis, d'aquí va sorgir la classe burgesa catalana i es van establir les importants diferències socials.

Un historiador de l'època, ANTONI AULÈSTIA I PIJOAN, sintetitza en una sola frase el que va significar per a Catalunya l'arribada de la Restauració: *Als barcelonins sensats los semblava que havien arribat a un port tranquil després d'un viatge accidentat i amb contínues amenaces de naufragi.*¹

Però després de més de dues dècades de riquesa i d'expansió econòmica, com ja s'ha dit el 1898 va dur la pèrdua de les últimes colònies; no obstant això, la burgesia catalana va saber reaccionar d'una manera optimista, a diferència del pessimisme que va sorgir a Castella. Va ser aquest optimisme el signe decisiu que va marcar l'aparició, posteriorment, d'una sèrie de fets.

* De la Tesi doctoral *El floriment de l'Obstetrícia i la Ginecologia a Catalunya* (1987).

EL FACTOR ECONÒMIC

La indústria catalana va adquirir un gran desenvolupament. La política econòmica del lliure canvi va proporcionar un gran avenç a la branca del tèxtil. De fet la indústria tèxtil ja estava a la fase de la segona industrialització, iniciada el 1832, que es caracteritzava per l'aparició de nous models de maquinària i que es va originar amb la construcció de la factoria barcelonina «El vapor». Les factories tèxtils no tan sols van aparèixer a Barcelona capital, sinó que Sabadell i Terrassa van ser les dues grans ciutats de la indústria de la llana, i cap el 1879 van constituir el nucli de producció més important del país.²

També la metal·lúrgica va tenir una gran expansió, afavorida per aquest marc de riquesa. El 1882 una empresa de Barcelona, «La Maquinista», era la principal abastadora de locomotores als ferrocarrils espanyols. La indústria química va obtenir un gran avenç en el terreny dels sabons, superfosfats i adobs minerals.

La indústria elèctrica va sorgir també en aquesta època. El 1873 es va construir a Barcelona, i feta completament per empresaris catalans, la primera central elèctrica d'Espanya.³

Aquest desenvolupament de la indústria catalana es recolzava en el comerç amb les colònies espanyoles, i es va reforçar quan el 1882 va sorgir una llei segons la qual els productes espanyols quedaven exempts de drets duaners i d'arancels amb els següents països: Cuba, Filipines, Puerto Rico i països d'Amèrica del Sud.

Catalunya en va sortir beneficiària, ja que va donar sortida a teixits, sabons, materials de construcció, vi, ametlles, etc., cap a Cuba, fonamentalment. Es van establir grans llaços financers, la qual cosa queda demostrada, amb la fundació per part d'empresaris catalans del Banc «Hispano Colonial» el 1876. El 1901 es va crear una filial del Banc de Sabadell a Buenos Aires.

Aquest comerç colonial va proporcionar el desenvolupament d'una altra indústria, la naviliera. El 1884 es va crear a Catalunya la companyia Pinillos que realitzava la ruta de les Antilles i del Mar de la Plata, tot reforçant encara més el comerç català. Tot això va motivar que el port català pogués competir amb els millors ports de la Mediterrània i fos el centre comercial més important d'Espanya.

Aquesta etapa de la «febre d'or» va acabar-se el 1898 amb la pèrdua de Cuba; el 1900 el comerç colonial havia deixat pràcticament d'existir. No obstant això l'empresari català, fent gala del optimisme, va aconseguir de superar la crisi. Es va aconseguir un canvi en la direcció econòmica del govern, que va adoptar un sistema proteccionista.¹ D'aquesta manera, el 1906, la indústria tèxtil catalana va poder abastar tot el mercat nacional.

Entre 1914 i 1918, durant la Primera Guerra Mundial, la neutralitat d'Espanya va facilitar el manteniment del nivell econòmic aconseguït pels teixits catalans.

LES CLASSES SOCIALS

Durant la Restauració es va produir el màxim desenvolupament de la burgesia catalana que es va deure a tota una sèrie de factors: desenvolupament industrial de Catalunya i venda dels seus productes a la resta d'Espanya, monopoli tèxtil a Cuba, expansió de la xarxa ferroviària, venda de taps de suro, vi, farina,

paper i fruits secs, especulació de solars i venda de terrenys a l'Eixample barceloní, arribada de capitals provinents de les colònies, etc. Això va facilitar que el comerç es desenvolupés més que la indústria i que els empresaris catalans tinguessin un doble paper: comerciants i banquers.⁵

Des d'un punt de vista polític, la monarquia restaurada no era l'ideal de la burgesia catalana, però va aconseguir un clima de seguretat del qual els empresaris van saber treure el millor partit per enriquir-se'n. D'aquesta manera es va crear un nucli burgès català, format per una sèrie de famílies, que va constituir un grup director d'alta transcendència. Va controlar el poder econòmic i el poder polític atesa la presència d'homes estratègicament situats a Madrid.

L'optimisme i la gran vitalitat d'aquesta classe burgesa es va traduir en una sèrie de manifestacions:

1. Una gran expansió urbanística a tot Catalunya. El 1871 s'inicià la construcció de l'Eixample barceloní. Es van obrir una sèrie d'avingudes com el Paral·lel, el Passeig de Sant Joan, la Rambla de Catalunya, la Gran Via i, sobretot, el Passeig de Gràcia que es va convertir en l'avinguda senyorial de l'època.

2. En la façeta artística i literària va aparèixer un moviment anomenat «Renaixença». En poesia Jacint Verdaguer va ser el gran poeta de Catalunya, va guanyar els Jocs Florals de 1877. En teatre van sobresortir Àngel Guimerà, Vidal i Valenciano i «Serafi Pitarra». La novel·la burgesa va tenir els seus màxims representants en Emili Vilanova i Narcís Oller.

3. El Gran Teatre del Liceu, ja inaugurat el 1847, va gaudir en aquesta època del seu moment de màxim esplendor. Es van representar les òperes de Wagner a l'igual que a les grans ciutats europees.

4. A Barcelona es va realitzar l'Exposició Universal el 1888, va ser l'obra cabdal de la burgesia. Es va ubicar en una sèrie d'instal·lacions que són la mostra de l'actual parc de la Ciutadella i dels seus voltants. El president del comitè organitzador era en FRANCESC DE PAULA RIUS I TAULET, alcalde de Barcelona des del 1885.

Amb l'exposició, Barcelona va deixar de ser una simple capital de província per convertir-se en una gran ciutat europea.

5. Culturalment, el gran orgull de la burgesia va ser L'Ateneu Barcelonès, que va quedar organitzat definitivament el 1872. Era el lloc idoni on els intel·lectuals catalans podien canviar impressions sobre idees, projectes i realitats. Allí va destacar el discurs presidencial d'ÀNGEL GUIMERÀ el 1895 que va tractar de la llengua catalana.

També es va viure, però, una etapa de descontent obrer, en la qual es responsabilitzava la burgesia de la misèria de les classes humils. En el desenvolupament de la classe obrera hi van influir una sèrie de factors: immigració de classes treballadores procedents de les zones més endarrerides d'Espanya, creació de barris obrers a les ciutats riques, contactes amb un gran port i la intransigència dels patrons de les petites indústries.

Tot això va conduir a una lluita revolucionària, influït pel gran apogeu que l'anarcosindicalisme va tenir a la Barcelona del 1890. Es va materialitzar en una sèrie d'accions concretes com la bomba al Teatre del Liceu (1893); la bomba en la processó del Corpus; el 1897 l'atemptat mortal contra el president CÀNOVAS; vaga general del 1902 i el 1909 la Setmana Tràgica de Barcelona.⁶

EL FENOMEN CATALÀ

La burgesia catalana va forçar el govern a variar el sistema econòmic, de tal manera que el 1891 CÀNOVAS va haver d'adoptar un sistema proteccionista. Aquest fet va crear per a la resta d'Espanya la imatge d'una Catalunya egoista i interessada. Aquest menyspreu va ser convertit per la classe burgesa, en la plena defensa d'un interès que era la consciència d'una comunitat catalana.

Els empresaris van adoptar posicions econòmiques d'enfrontament amb l'Estat, que van donar lloc a una reivindicació, de manera liberal d'una nació catalana. El fenomen del catalanisme va tenir una arrel psicològica: l'hegemonia forastera i egoista de «Castilla» exercida a costa de la vitalitat catalana; i la seva medul·la va ser el cultiu de la llengua catalana.

Quan els interessos de la classe burgesa catalana van coincidir amb les inquietuds col·lectives del país, aquesta es va convertir en el nucli animador del fenomen català; aconseguint, per mitjà d'un impuls econòmic, una inquietud política.

El catalanisme va tenir dos vessants molt importants que podríem anomenar d'esquerra i de dreta. La primera va estar representada per VALENTÍ ALMIRALL, que va fundar el 1880 el *Diari Català*, primer diari escrit en català. Donava suport a un federalisme hispànic tot defensant el catalanisme com a únic instrument vàlid per salvar l'organització de l'Estat.

L'altre vessant, considerat de dretes, estava representat per JOAN MAÑÉ I FLAQUER, que el 1897 va ser director del *Diario de Barcelona*, i per JOSEP TORRAS I BAGES, bisbe de Vic. Defensaven la tradició catalana, el cristianisme i la monarquia. Aquesta filosofia va ser expressada en el llibre de TORRES I BAGES *La Tradició Catalana*, el 1892.

La protesta catalana es va manifestar en una sèrie d'accions:

1. Presentació al rei Alfonso XII, el 1885, del *Memorial de Greuges*. Era una exposició de la defensa dels interessos morals i materials de Catalunya. Va sorgir de la col·laboració entre un grup literari, «La Renaixença» i un grup polític, el «Centre Català».
2. Aprovació, el 1892, de les Bases de Manresa. En elles el catalanisme conservador va configurar els aspectes més significatius del seu pensament social.
3. El 1898 es va produir el desastre colonial, els empresaris catalans van enviar una carta a la Reina Regent.
4. El 1901 van guanyar, a Catalunya, les eleccions els catalanistes amb la candidatura anomenada «dels quatre presidents». Estava formada per Dr. ROBERT, alcalde de Barcelona; DOMÈNECH I MONTANER, president de l'Ateneu; ALBERT RUSIÑOL, president del «Fomento del Trabajo Nacional»; i SEBASTIÀ TORRES, president de la lliga de defensa Industrial i Comercial.

Tot això va convertir al catalanisme en una necessitat transcendent per a Catalunya, i va ser ENRIC PRAT DE LA RIBA qui va materialitzar aquesta necessitat en un triomf positiu. La seva estratègia va ser aconseguir un tracte net per a Catalunya, per part d'Espanya de la Restauració, a partir de les bases conservadores. L'aconseguint dels objectius catalans havia de realitzar-se amb el consentiment de l'Espanya Monàrquica i no per imposició d'una revolució separatista en contra seu, d'aquesta manera va demanar l'autonomia de Catalunya com a regió autònoma dins de l'Estat espanyol.

El 1913, sota el govern de Dato, es va concedir l'autonomia. El 6 d'abril de 1914 es va constituir oficialment la Mancomunitat de Diputacions Provincials Catalanes, amb finalitats administratives de competència de les províncies. El primer president va ser-ne ENRIC PRAT DE LA RIBA I SARRÀ, que va ser substituït a la seva mort el 1917, per JOSEP PUIG I CADAFALCH.

La Mancomunitat va realitzar grans projectes en el camp de les obres públiques, comunicacions, educació i cultura. Es va potenciar l'Institut d'Estudis Catalans, es va fundar la Biblioteca de Catalunya, l'Escola Industrial i l'Escola de Treball.⁷

EL PANORAMA MÈDIC

L'optimisme va ser el motor de la Catalunya d'aquesta època, va permetre el desenvolupament de la indústria, va aconseguir un gran avenç de la classe burgesa i també una veritable revolució de l'esperit amb el fenomen del catalanisme. Va permetre que a Catalunya existís el mateix ambient que regnava a la resta dels països europeus, va entrar l'impressionisme, la música wagneriana, l'estètica modernista, les bones carreteres, el telèfon, la presència de museus i bones universitats. Al contrari que a la resta d'Espanya (*veure requadre*) aquest optimisme també s'havia de notar en la Medicina. Els metges catalans estaven influïts pels avenços científics i per l'entorn polític-social.

...UN PART REIAL AMB DIMISSIÓ INCLOSA

De l'escàs prestigi científic que, com a mínim a la Cort i entre l'aristocràcia, tenien els ginecòlegs espanyols, ens il·lustra una anècdota històrica: L'onze de setembre de 1880, la reina Maria Cristina va donar a llum el primer dels seus fills. Un diari de l'època ho explica així: «A las seis y media despertó la reina, sintiendo grandes dolores y el médico anunció que el parto comenzaba, encendiéronse las velas del altar y sacáronse las reliquias... Con la reina estaba la reina Isabel II, su madre, la archiduquesa Isabel, la marquesa de Santa Cruz y el médico. En la antecámara estaba la niñera inglesa. Todos los ministros, junto al Sr. Cánovas del Castillo, estaban ya vestidos de uniforme en la Secretaría de Estado. A las ocho y media el suceso se consumó, anunciando el médico, Dr. RIEDEL, que en todo momento atendió a la reina, el feliz acontecimiento del nacimiento de una Infanta... No dejaba de inspirar curiosidad la presencia de la Facultad de Medicina de la Real Cámara, reunida en Palacio en cuanto tuvo noticia del estado de la Reina, y reunida estuvo sin que nadie se ocupase de ella. Cuando todas las Comisiones se retiraron, los médicos de la Real Cámara desfilaron grave y solemnemente sin pronunciar palabra».

El Dr. FRANCISCO ALONSO RUBIO, President de la Real Cámara, que ho era també de la «Sociedad Ginecológica Española», presentà la dimissió que, després d'alguns intents de dissuasió, fou finalment acceptada. Com apunta el Dr. GABRIEL GONZÁLEZ NAVARRO, el Dr. ALONSO RUBIO no podia tolerar que la Reina fos atesa per un tocòleg estranger, no solament pel menyspreu que suposava per als professionals espanyols, sinó pel fet de que estant ja la medicina espanyola mal qualificada i sense prestigi fora del país, actituds com la descrita encara l'esfonsaven més.

FIG. 20. Dr. D. RICART BOTEY, primer president del Butlletí de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya.

FIG. 21. DR. BARTOMEU ROBERT. Va fundar, juntament amb FERRER I VIDAL i PRAT DE LA RIBA, el partit de la Lliga Catalana.

Des d'un punt de vista científic va triomfar l'acceptació de les idees de CLAUDE BERNARD. Es va crear una ciència experimental i es va deixar de banda l'empirisme.

Des d'un punt de vista social, les figures capdavanteres de l'època: ENRIC PRAT DE LA RIBA, EUGENI D'ORS i POMPEU FABRA van exercir una gran influència. Tant és així que fins i tot es van sumar al moviment un nombre d'importants metges de l'època: ROBERT, FARGAS, MARÍ i JULIÀ, BONET i AMIGÓ, ROCA i HERAS, etc. PASTEUR va dir *que la ciència no té Pàtria, però el científic sí*, i els metges catalans van voler col·laborar en la construcció de la seva pàtria.⁸

Ben aviat es va originar una consciència de Medicina Catalana que es va manifestar per l'aparició de les primeres revistes mèdiques en català i pel desenvolupament dels primers congressos mèdics a Barcelona.

La primera revista en català que va sortir al carrer va ser precisament de la nostra especialitat. El seu director era en JAUME QUERALTÓ, es va dir *Gynecologia Catalana* i el primer número va sortir el 15 d'agost de 1898. El 1907 va aparèixer *Anals de Medicina, Butlletí de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya*, i va ser el president RICARD BOTEY (fig. 20).

En els congressos mèdics van jugar un paper molt important els doctors BONET i FARGAS, demostrant la seva inquietud científica. El 1888, i coincidint amb l'Exposició Universal, el Consell General d'aquests organismes va organitzar el Congrés de Ciències Mèdiques de Barcelona. El Dr. BONET membre d'aquest Consell va intervenir en la seva direcció. El 1913 va tenir lloc el Primer Congrés dels Metges de Llengua Catalana a la Facultat de Medicina de Barcelona. El seu president va ser el Dr. FARGAS. Hi va haver una sola ponència: *Vàlua semiològica de l'examen de la sang*, que es va dividir en nou capítols. D'aquest congrés va

sorgir l'Associació General de Metges de la Llengua Catalana, que es va ocupar de la planificació de futurs congressos.

A conseqüència de les marcades diferències de les classes socials de l'època, les classes més humils eren assistides als hospitals públics, mentre que la burgesia preferia les clíniques privades, això va motivar un gran apogeu de la medicina privada. Els Drs. BONET i FARGAS que eren catedràtics d'Obstetrícia i de Ginecologia respectivament en aquell període van gaudir d'una gran fama, que els va venir determinada per una sèrie de fets.

Ambdós pertanyien al grup de metges que es van sumar al fenomen català que va néixer sota el signe de l'optimisme. La seva inquietud científica els va dur a organitzar els primers congressos mèdics. Eren homes de gran empena en la seva especialitat i que assistien als principals congressos europeus. Anaven més enllà de les pròpies atribucions d'un catedràtic, pretenien un gran avenç en la seva especialitat comparable a l'etapa d'avenç i de progrés que estava tenint Catalunya. Per últim, i gràcies a una nombrosa clientela privada, van poder gaudir del prestigi i de l'admiració de la burgesia catalana, la qual cosa els va comportar repercussions polítiques.

El Dr. FARGAS va tenir un historial polític important. El 1902 juntament amb FERRER VIDAL, PRAT DE LA RIBA i ROBERT (fig. 21) va fundar el partit de la Lliga Catalana. El 1914 va ser nomenat senador del regne per Barcelona. Va ser president de la Secció de Ciències de l'Institut d'Estudis Catalans.

El Dr. BONET va ser un gran liceista, la qual cosa era un fet de gran importància a l'època. Va tenir una gran activitat financera i el 1888 va ser membre del Consell General de l'Exposició Universal de Barcelona. El 1901 el Comte de Romanones li va atorgar el títol de Baró. El 1903 va ser designat Senador del regne per la Universitat i el 1905 nomenat Rector de la Universitat de Barcelona.

Aquests càrrecs polítics no els van utilitzar en benefici propi, sinó que gràcies a la seva inquietud i a la seva habilitat van aconseguir grans èxits en l'assistència hospitalària que van proporcionar un fort progrés en la seva especialitat.

El Dr. FARGAS, amic i col·laborador de PRAT DE LA RIBA, sota el seu mandat en la Mancomunitat, va aconseguir de reformar l'antic Servei Provincial de Maternitat, creat el 1892. Es va construir la Casa de la Maternitat de Barcelona, el projecte de la qual va ser aprovat el 1915. L'estructuració d'aquest nou Servei era molt similar al dels que ja existien a Suïssa i Alemanya. El seu primer director va ser BOI GUILERA i MOLAS que va realitzar una activitat científica comparable a la de les escoles europees.

El Dr. BONET va aconseguir per a Barcelona una nova Facultat de Medicina i l'Hospital Clínic, que es va inaugurar el 1906. Els seus esforços per aconseguir-ho, com veurem més endavant, mai no van ser ben valorats.

Aquests fets demostren que FARGAS i BONET van treballar amb l'optimisme de Catalunya per aconseguir un «enlairament» de l'Obstetrícia i la Ginecologia catalanes, que d'altres homes, amb el mateix esperit, posteriorment van haver de perpetuar.

BIBLIOGRAFIA

1. AULÉSTIA I PIJOAN, A. *Història de Catalunya*. Ed. La Renaixença. Barcelona, 1887.
2. VOLTES BOU, P. *Evolució històrica de la industrialització Catalana*. Fundació Societat i Cultura (FUSIC). Publicació de la Fundació. Barcelona, 1983.
3. JUTGLAR, A. *Història crítica de la Burgesia a Catalunya*. Ed. Dopesa. Barcelona, 1972.
4. PUIG I OLIVER, LL. M.ª *Les transformacions socials al segle XIX*. En: Sobrequés, J. ed. *Història de Catalunya*. Ed. La Gran Enciclopedia Vasca. Vol. IX. Cap. IX. Bilbao, 1980.
5. VICENS VIVES, J. *Industrials i polítics del segle XIX*. Ed. Teide. Barcelona, 1958.
6. CARR, R. *España 1808-1939*. Segunda Edición. Ed. Ariel. Barcelona, 1970.
7. CULLA I CLARÀ, J. B. *El catalanisme polític des de la restauració de la Mancomunitat a la segona república*. En: Sobrequés, J. ed. *Història de Catalunya* Ed. La Gran Enciclopedia Vasca. Vol. XI. Cap. VI. Bilbao, 1981.
8. CASASSAS, O. *La Medicina Catalana del segle XX*. Ed. 62. Barcelona, 1970.